

луччя – стан здоров'я, зовнішній вигляд та поведінку дітей.

З огляду на вищевикладене, основним завданням у співпраці школи, центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та інших суспільних інституцій, покликаних надавати допомогу та здійснювати соціально-правовий захист сімей у складних обставинах, є подальше вдосконалення індивідуальної роботи із сім'ями та забезпечення системи зворотного зв'язку з різними проблемними категоріями населення.

Література:

1. Методичні рекомендації щодо взаємодії педагогічних працівників у навчальних закладах та взаємодії з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей (від 28.10.14 № 1/9-557) / МОН України. – Режим доступу : <http://kadrovik01.com.ua/regulations/2340/2585/2591/421987/>
2. Білозерський соціальний супровід стає ефективнішим // Офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : <http://www.khoda.gov.ua>
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua

Царенко О. В.*

СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

У статті висвітлено вплив позитивного психологічного клімату в класі на успішність навчання, обґрунтовано необхідність вивчення особливостей клімату в класних колективах для подальшої психолого-педагогічної роботи щодо його покращення.

Однією з важливих умов успішного навчання дітей у школі є психологічний клімат у класі. Психологічно-комфортний клімат необхідний не тільки для розвитку дитини й засвоєння нею знань, умінь і навичок. Від нього залежить емоційний стан учня, що, у свою чергу, теж сприяє успішному навчанню, забезпеченню якісного засвоєння знань. Характерна риса справжньої школи – це сприятливий клімат, що визначає ставлення вчителів і дітей до всього, що відбувається, як до особисто значущого, важливого і цікавого [1, с. 4–6].

Метою виховання є гармонійний розвиток особистості, який багато в чому визначається тим, у які колективи і як включається вона в процесі розвитку. Зрозуміло, що колектив стає засобом становлення особистості лише тоді, коли він характеризується позитивним психологічним кліматом.

В. О. Сухомлинський писав: «У практичній роботі ми доби- ваємось того, щоб завдяки багатству життя колективу, кожний його член переживав найвищу людську радість – радість творення для людей, постійного нагромадження внутрішніх духовних багатств, радість усвідомлення, що тебе шанують і пова-

---

* © Царенко О. В.

жають люди» [3, с. 410].

Уже в шкільному віці слід орієнтувати учнів на опанування способів спілкування з людьми, на створення моральної атмосфери колективу. Навчити цьому дітей може і повинен перш за все вчитель.

Психологічний клімат – це емоційно-психологічний настрій класного колективу, у якому на емоційному рівні можна спостерігати особистісні та ділові стосунки членів колективу з їхніми моральними нормами та інтересами [2].

Проблеми взаємин особистості і колективу, а також клімату групи вивчали такі педагоги, психологи, як А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, Н. П. Анікеєва, І. Є. Шварц та ін.

Як стверджують фахівці і свідчить практика, емоційне благополуччя у класному колективі – одне з найважливіших умов розвитку особистості школяра. В сприятливих умовах краще розвивається, як соціальна сфера так і мотиваційна.

Для того щоб знайти шляхи оптимізації психологічного клімату потрібно діагностувати рівень його розвитку. Є ціла низка методів та методик дослідження розвитку колективу (метод анкетування, спостереження, проєктивні малюнки, опитувальники тощо).

Метою статі є висвітлення результатів дослідження психологічного клімату в 5-х класах та відповідних рекомендацій щодо його покращення.

У Херсонській загальноосвітній школі I–III ступенів №46 Херсонської міської ради проводилось дослідження, у якому брали участь учні 5-х класів. Спостереження проводилось протягом навчального року у співпраці з класними керівниками. Адже сприятливий психологічний клімат – це результат систематичної роботи класних керівників, психолога і всіх педагогічних працівників, які працюють у п'ятих класах.

Основний акцент ставили на вивчення особливостей психологічного клімату учнівських колективів та структуру взаємовідносин у класах, оскільки при порушенні позитивної атмосфери в колективі визначається основне коло проблем колективу: характеристики і фактори сприятливого і несприятливого психологічного мікроклімату.

Для вивчення психологічного клімату і впливу його на розвиток школяра, використовувались методики:

- «Соціометрія» Дж. Морено (проводилась у жовтні);
- «Психологічний клімат» (модифікація методики О. С. Михайлюка і А. Ю. Шалито) (у листопаді);
- «Мій клас» Ю. З. Гільбуха (у березні місяці).

Соціометрія дає змогу визначити внутрішньогрупову взаємодію між учнями класу, а також статус кожного учня в класному колективі.

Тест «Психологічний клімат» використовується для оцінки ставлення до психологічного клімату в колективі кожного його члена.

ПСИХОЛОГІЯ

Методика «Мій клас» дозволяє діагностувати ставлення окремих учнів до свого класу. Разом із цим вона дає можливість отримати і загальну характеристику колективу.

У дослідженні брали участь 94 учні 5-х класів.

Результати, отримані в ході соціометричного дослідження, виявили лідерів, тих, кому надають перевагу, прийнятих та ізольованих (табл.1).

Таблиця 1

Результати дослідження за методикою «Соціометрія»

Класи	5А (24 учні)	5Б (22 учні)	5В (23 учні)	5Г (25 учнів)
Лідери	3 (12,5%)	2 (9%)	3 (13%)	1 (4%)
Ті, кому надають перевагу	10 (42%)	11 (50%)	12 (52%)	7 (28%)
Прийняті	8 (33%)	4 (18%)	5 (22%)	13 (52%)
Ізольовані	3 (12,5%)	5 (23%)	3 (13%)	4 (16%)

Оскільки міжособистісні стосунки завжди розгортаються в групі на двох рівнях – формальному та неформальному, – то досліджувані здійснювали вибір стосовно двох сфер – спільної навчальної діяльності та дозвілля.

Було виявлено внутрішньогрупові підсистеми (мікрогрупи) в 5Б, 5Г класах та їх неформальних лідерів, які отримали цей статус лише у сфері дозвілля. Статус лідера учні 5А, 5В класів отримали у двох сферах.

У групу «ізольовані» потрапили діти, які мало брали участь у суспільній діяльності класу. За позитивним вибором досліджуваних визначено школярів зі статусом «ті, кому надають перевагу».

Дітям, які мають статус «ізольовані» необхідно допомогти знайти свою нішу в класному колективі, створюючи ситуації успіху для кожного, допомагаючи дітям розкритися й показати свої кращі сторони.

Аналізуючи рівень групової згуртованості, ми виявили, що класи з формальним лідером 5А, 5В мають показник згуртованості вище середнього. Показник згуртованості 5Г – середній, а 5Б – нижче середнього, може свідчити про негативний вплив неформального лідера на взаємовідносини в класі.

За допомогою соціометричного дослідження було визначено подальшу групову психодіагностику та корекційну роботу, а на прямих роботах з високостатусними та низькостатусними членами групи.

У системі неформальних відносин психологічний статус – міра любові й поваги, якою користується дитина.

Однак варто пам'ятати, що це результат лише на час тестування і що статус кожного залежить зокрема від його особистих зусиль і може змінюватися.

Результати дослідження психологічного клімату представлено в таблиці 2.

**Результати вивчення психологічного клімату
(модифікація методики О. С. Михайлюка і А. Ю. Шалито)**

Клімат класу	5А (24 учні)	5Б (22 учні)	5В (23 учні)	5Г (25 учнів)
Не задоволений	0	2 (9%)	0	0
В цілому задоволений	3 (12,5%)	4 (18%)	2 (9%)	5 (20%)
Повністю задоволений	21 (87,5%)	16 (73%)	21 (91%)	20 (80%)

Ми бачимо, що в 5А, 5В, 5Г класах внутрішній клімат сприятливий. Учні із задоволенням ходять до школи та добре почувають себе в колективі. Учні 5Б класу 2 (9%) потребують індивідуальної роботи з класним керівником, психологом для з'ясування причин низького рівня особистого ставлення до психологічного клімату в класі.

Для отримання більш детальних результатів щодо психологічного клімату було використано методику «Мій клас», яка дозволяє виявити:

- ступінь задоволеності шкільним життям;
- ступінь конфліктності в класі (як вона усвідомлюється окремими учнями і в класі в цілому);
- ступінь згуртованості класу (як це відображається у свідомості окремих учнів).

Результати дослідження подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати діагностики за методикою Ю. З. Гільбуха «Мій клас»

Показники	Середні бали (мах-15 б.)			
	5А	5Б	5В	5Г
Рівень задоволеності взаємовідносинами в колективі	12,3	10,1	13,5	12,1
Рівень згуртованості колективів	11,2	9,8	12,6	10,5
Рівень конфліктності в класних колективах	6,5	8,2	5,8	7,5

Результати опитування школярів за методикою «Мій клас» показали, що основними причинами конфліктів є неповага, полярні інтереси й погляди, невміння дітей знаходити компроміси в конфліктних ситуаціях.

Аналізуючи результати діагностики, ми бачимо, що чим вищий рівень конфліктності класі, тим нижчі рівні задоволеності і згуртованості в колективі.

Найвищий рівень конфліктності в 5Б класі – 8,2 б., що корелює з результати методики «Психологічний клімат», за якими два учні (9%) негативно оцінили атмосферу в колективі, а також з результатами соціометрії, за якими в цьому класі найбільша кількість «ізольованих».

Класним керівникам у співпраці з психологом слід провести заходи для учнів, основними завданнями яких повинні бути: навчання дітей конструктивних форм поведінки, формування навичок самоконтролю та саморегуляції своїх емоційних станів, зняття надмірного напруження і тривожності, розширення спек-

ПСИХОЛОГІЯ

тру емоційного реагування та вмінь конструктивної соціальної взаємодії.

Особливої уваги потребує робота з 5Б класом.

Проте на комфортний психологічний клімат впливає не лише взаємодія учнів між собою. У п'ятих класах особливу роль відіграє вчитель, його ставлення до дітей, уміння створювати доброзичливу атмосферу.

Учителю потрібно слідкувати за тим, щоб не допустити виникнення в дітей комплексів, невпевненості в собі. У класі не повинно бути поділу на «хороших» і «поганих», «розумних» і «дурних».

Від позитивного спілкування, взаємодії залежить адаптація дітей до нових умов. Коли в класі дружня, приємна, доброзичлива обстановка, дитина краще розвивається, пізнає себе і навколишній світ, що відповідно допомагає засвоєнню знань і успішному навчанню. Вона не боїться спілкуватися, знаходить друзів. Усе це впливає на бажання дитини йти до школи.

Ми впливаємо одне на одного як негативно, так і позитивно. Члени групи підсвідомо, навіть не помічаючи цього, наслідують лідера в манері розмовляти, засвоюють специфічні жести і навіть переймають загальний психологічний настрій.

Якщо вчитель починає в класі збуджено голосно говорити, нервово напруження миттєво передається дітям, і клас стає некерованим. Учителю бажано зберегти спокій і витримку, діти теж поступово заспокоюються.

Для п'ятикласників період адаптації дуже важливий. Активувати роботу класу, водночас сприяючи його згуртуванню, учитель може, використовуючи ігрові методи. За допомогою гри діти вчаться працювати в колективі, слухати вчителя. Навчаються виконувати певні дії і дружньо відповідати слухаючи один одного. Гра розвиває спостережливість дітей, увагу, пам'ять, мислення, збуджує інтерес до навчання. Спостерігаючи за грою, учитель може зробити для себе багато відкриттів стосовно колективу, взаємодії учнів. Усе це впливає на покращення атмосфери в класі.

Значна частина учнів класу виявляє байдужість до школи лише у випадку, коли вчителю не вдалося налагодити нормальні стосунки з дітьми і покращити психологічний клімат.

Формування сприятливого психологічного клімату в колективі – справа непросте, але можлива. Щоб досягти успіху, класний керівник повинен постійно збирати й аналізувати інформацію про учнівський колектив, на основі аналізу планувати і здійснювати педагогічний вплив. Слід навчати ізольованих дітей співпраці з іншими учнями (наприклад, спільна діяльність – підготовка та участь у конкурсах; бесіди щодо толерантного ставлення до інших). Дізнатися, з ким учні, які мають статус «ізольовані», хотіли б працювати в групі і хто з дітей має на них найбільший позитивний вплив. Заохочувати школярів у дозвіллі, що потребує взаємодії з людьми. Виставляти малюнки дітей, поробки, твори, одним словом, усе те, що може зацікавити

ПСИХОЛОГІЯ

оточуючих. Це буде підвищувати впевненість учнів у собі, почуття самостійності, самоповагу. Слід звернути увагу і на учнів, які мають статус «лідер». Дізнатися, який вплив вони здійснюють на колектив, особливо неформальні лідери. Співпрацювати з психологом для індивідуальної та групової роботи з учнями.

Пропонуємо такі заходи щодо згуртуванню колективу:

- відвідання театрів, виставок, музеїв;
- спортивні заходи;
- інтелектуальні ігри;
- створення власних традицій класу;
- проведення тренінгових занять для згуртування й командоутворення.

Отже, дослідження виявило залежність: чим краще сформований сприятливий психологічний клімат в колективі, тим краще розвиваються там окремі особистості і виникає менше конфліктних ситуацій.

Ми постійно продовжуємо роботу над покращенням психологічного клімату в колективах. Упродовж навчального року в школі проводилися педради, МО вчителів, які працюють у п'ятих класах. Педпрацівники були ознайомлені з результатами дослідження. На педраді обговорювали питання адаптації учнів до середньої ланки, були розроблені рекомендації, надані поради для всіх учасників навчально-виховного процесу стосовно покращення психологічного клімату в класі. Також проводилися тренінги для вчителів з метою уникнення конфліктних ситуацій з учнями «Індивідуальні особливості емоційного самоконтролю учнів», «Сформованість в учнів психічних механізмів саморегуляції та самокерування – залог успішності їх діяльності». Були надані індивідуальні консультації для учнів, класних керівників, учителів та батьків.

З учнями проводилися тренінги за програмою «Перший раз в п'ятий клас», а також години психолога «Час бути толерантним», «Вчимося жити і спілкуватися в колективі».

Продовжуючи роботу в цьому напрямі, ми прагнемо охопити більше учасників навчально-виховного процесу, і в наступному році дослідити вплив сприятливого психологічного клімату на розвиток учнів 5–8-х класів.

Отже, сприятливий психологічний клімат, відсутність конфліктних ситуацій у класному колективі – результат великої сумісної роботи класного керівника і всіх учасників навчально-виховного процесу. Психологічний клімат залежить від кожного з нас і від нашої спільної діяльності.

Література:

1. Баранова Н. Психологічний клімат у колективі // Бібліотека «Шкільного світу» – 2003. – № 8 (Психопрофілактика). – С. 4–6.
2. Психологический словарь // Под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др. – М., 1983. – С. 448.
3. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу // Педагогіка : хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К., 2003. – 436 с.